

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

Κοινωνικός αποκλεισμός και δια βίου μάθηση

Ελισάβετ Λαζαράκου,
Επίκουρη Καθηγήτρια
Ε.Κ.Π.Α.

Ταξίδι στα Κύθηρα, παραγωγή-σκηνοθεσία Θ. Αγγελόπουλος, 1984

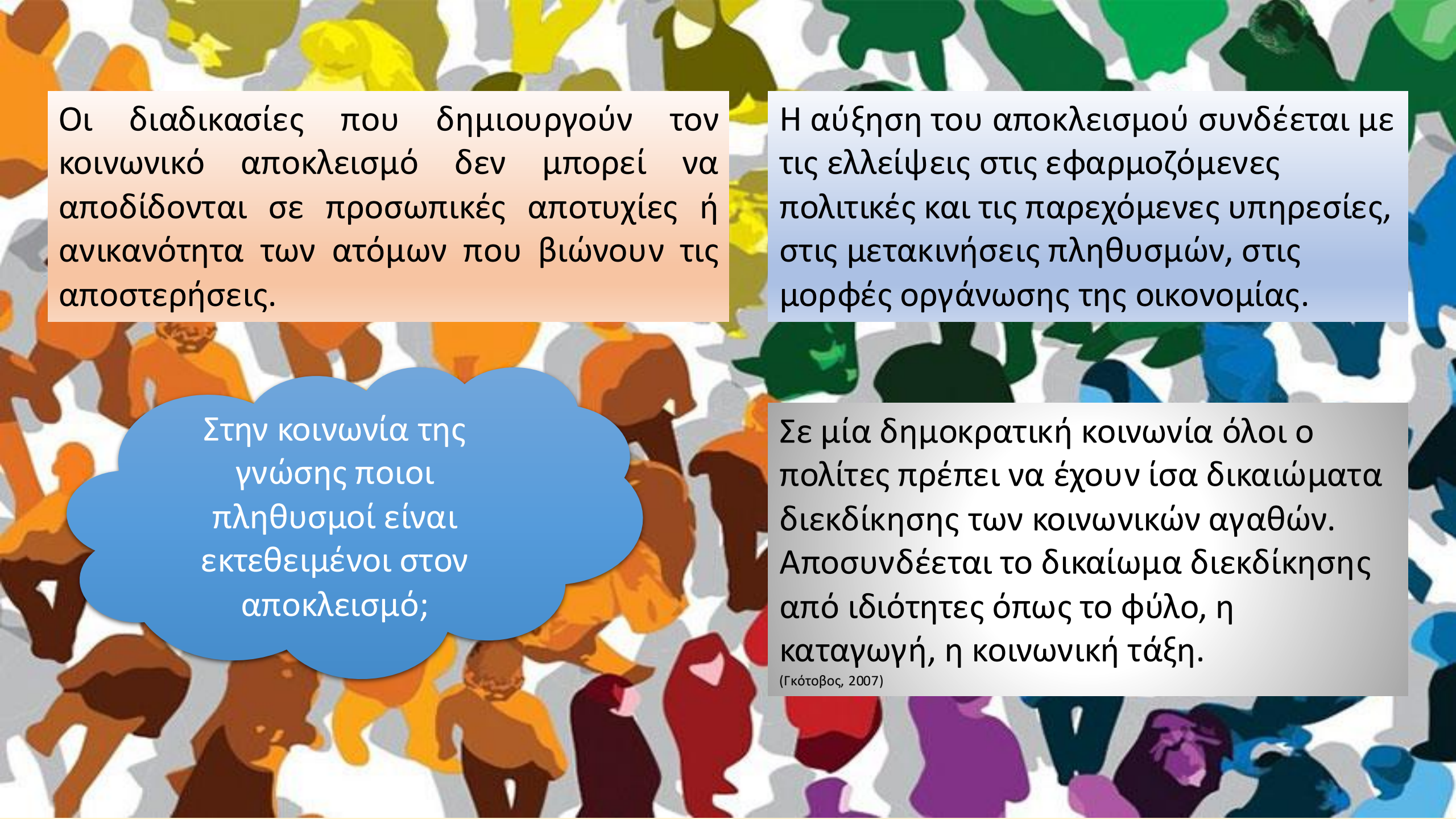
Τι εννοούμε με τον όρο «κοινωνικός αποκλεισμός»; Ποιους αφορά;

Η φτώχεια και ο αποκλεισμός από την αγορά εργασίας δεν ταυτίζονται με τον κοινωνικό αποκλεισμό. Κάποιο άτομο μπορεί να είναι κοινωνικά αποκλεισμένο χωρίς να είναι φτωχό (π.χ. άτομα με ψυχική νόσο).

Στην ΕΕ ο όρος εμφανίστηκε για πρώτη φορά σε κείμενα του 1989 με περιεχόμενο που αντικατοπτρίζει διαφορετικές μορφές στέρησης:

- εισόδημα
- απασχόληση
- στέγαση
- εκπαίδευση
- υγεία

Ευθύνεται το άτομο που βιώνει τον αποκλεισμό;
Πού πρέπει να αναζητηθούν οι αιτίες;

Οι διαδικασίες που δημιουργούν τον κοινωνικό αποκλεισμό δεν μπορεί να αποδίδονται σε προσωπικές αποτυχίες ή ανικανότητα των ατόμων που βιώνουν τις αποστερήσεις.

Η αύξηση του αποκλεισμού συνδέεται με τις ελλείψεις στις εφαρμοζόμενες πολιτικές και τις παρεχόμενες υπηρεσίες, στις μετακινήσεις πληθυσμών, στις μορφές οργάνωσης της οικονομίας.

Στην κοινωνία της γνώσης ποιοι πληθυσμοί είναι εκτεθειμένοι στον αποκλεισμό;

Σε μία δημοκρατική κοινωνία όλοι οι πολίτες πρέπει να έχουν ίσα δικαιώματα διεκδίκησης των κοινωνικών αγαθών. Αποσυνδέεται το δικαίωμα διεκδίκησης από ιδιότητες όπως το φύλο, η καταγωγή, η κοινωνική τάξη.

(Γκότοβος, 2007)

Τι συνδέει ένα νέο που ζει στην πόλη, δεν εργάζεται και επιβιώνει με μικροπαρανομίες και έναν ηλικιωμένο που ζει στην επαρχία και αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα επιβίωσης;

Τι κοινό συνδέει μία μητέρα μονογονεϊκής οικογένειας που ζει στην Αθήνα με ένα κάτοικο ενός ορεινού χωριού στην Κάρπαθο;

πολυδιάστατη έννοια
(δεν υπάρχει μόνο ένας παράγοντας ολίσθησης)

Οι τσιγγάνοι είναι κοινωνικά ανώτεροι ή κατώτεροι; Ποιος το ορίζει;

Τι είναι ενταγμένο στην κοινωνία και τι αποκλεισμένο; Ποιος το ορίζει;

κοινωνική κατασκευή
(οι συμπεριφορές είναι «κοινωνικά» αποκλεισμένες)

Είναι κοινωνικά αποκλεισμένο ένα ΑΜΕΑ;

Είναι κοινωνικά αποκλεισμένος ένας φορέας του AIDS;

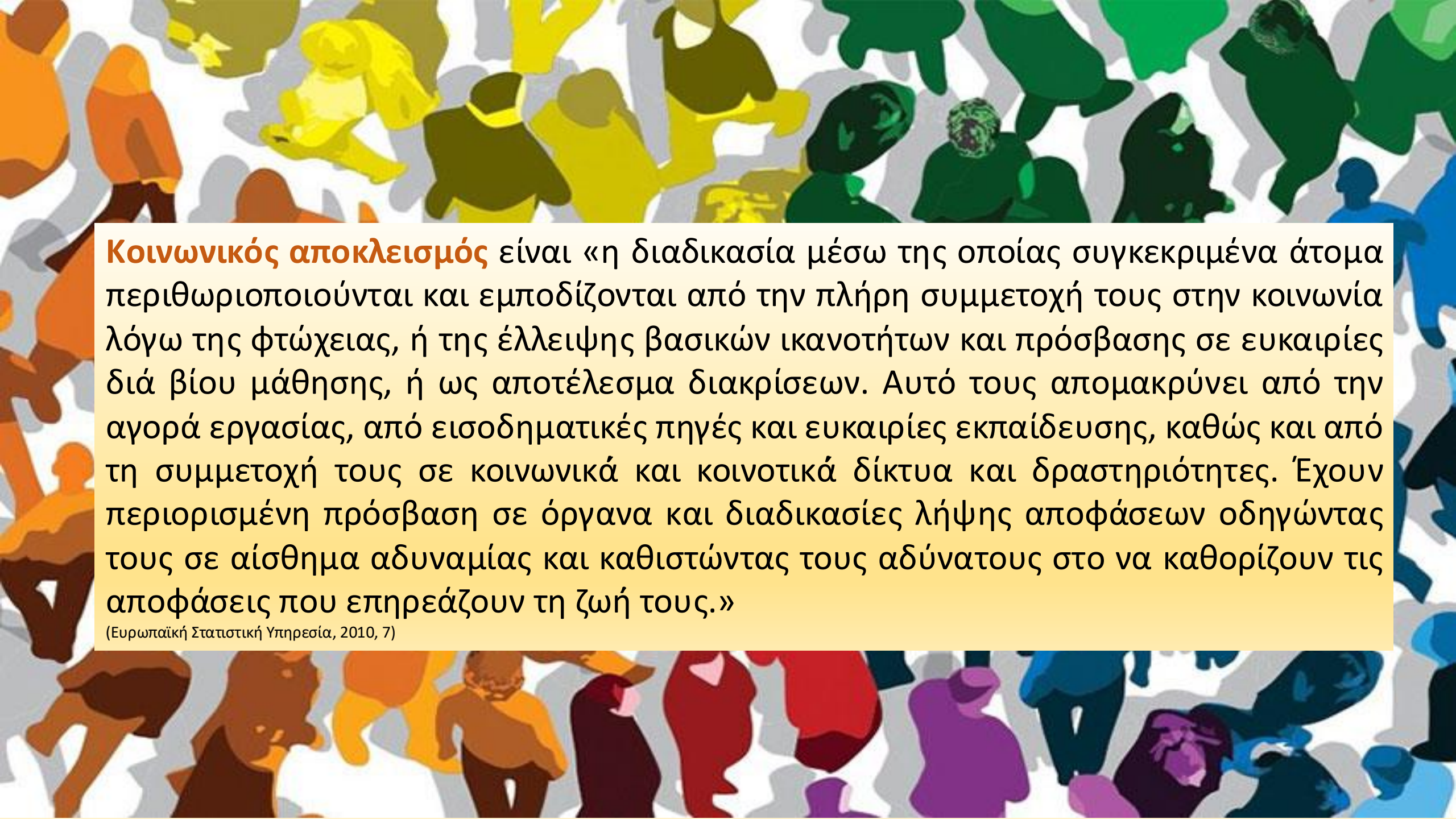

**διαδικασία
όχι κατάσταση**
(πορεία προς τον αποκλεισμό)

Κοινωνικός αποκλεισμός είναι μία προοδευτική διαδικασία περιθωριοποίησης που οδηγεί σε οικονομική εξαθλίωση και σε διάφορες μορφές κοινωνικής και πολιτισμικής μειονεκτικότητας.

Η σύγχρονη έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού εξισώνει τους πολίτες ως προς το δικαίωμα της διεκδίκησης και όχι ως προς την τύχη της διεκδικητικής προσπάθειας.

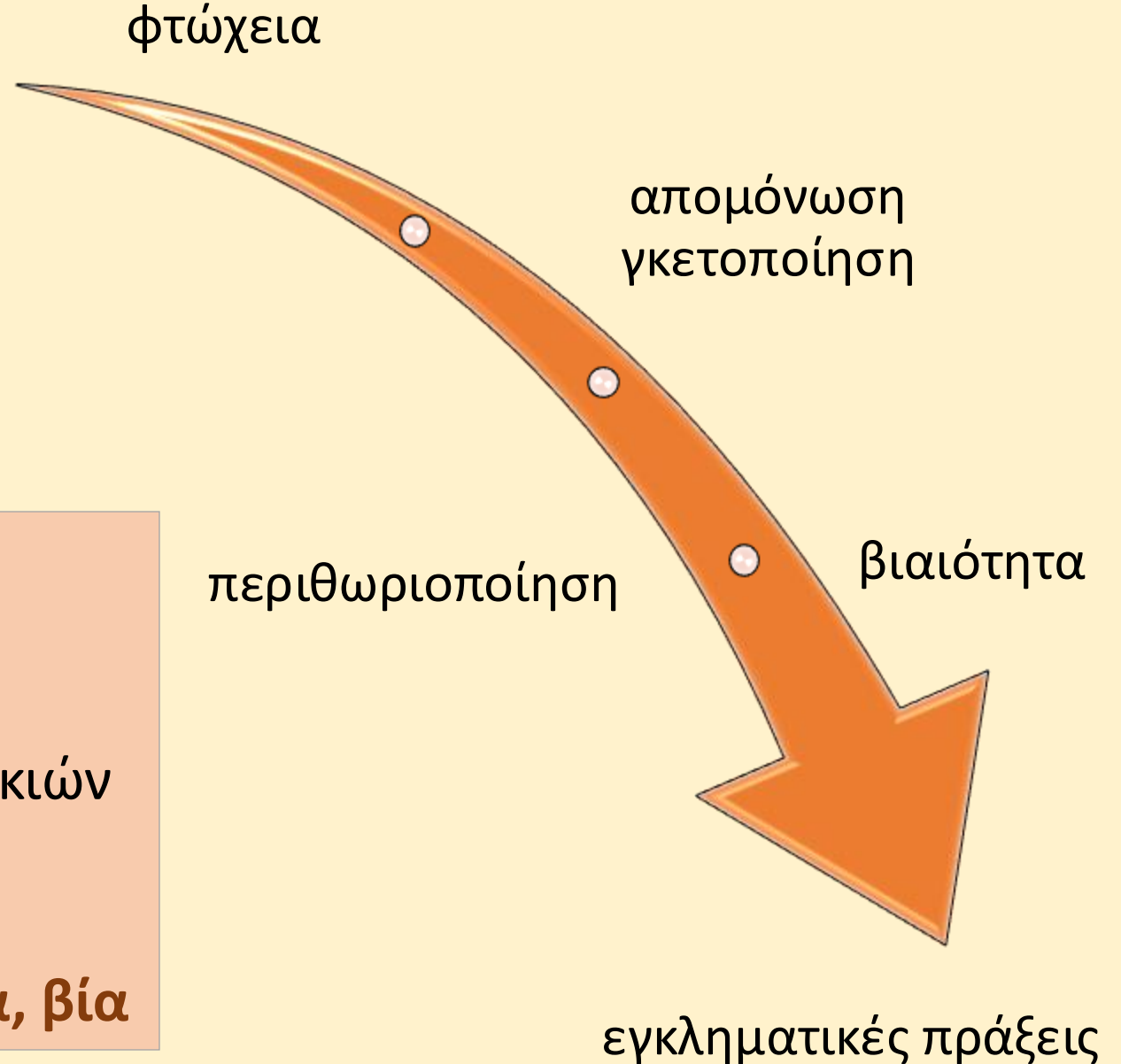
Κοινωνικός αποκλεισμός είναι «η διαδικασία μέσω της οποίας συγκεκριμένα άτομα περιθωριοποιούνται και εμποδίζονται από την πλήρη συμμετοχή τους στην κοινωνία λόγω της φτώχειας, ή της έλλειψης βασικών ικανοτήτων και πρόσβασης σε ευκαιρίες διά βίου μάθησης, ή ως αποτέλεσμα διακρίσεων. Αυτό τους απομακρύνει από την αγορά εργασίας, από εισοδηματικές πηγές και ευκαιρίες εκπαίδευσης, καθώς και από τη συμμετοχή τους σε κοινωνικά και κοινοτικά δίκτυα και δραστηριότητες. Έχουν περιορισμένη πρόσβαση σε όργανα και διαδικασίες λήψης αποφάσεων οδηγώντας τους σε αίσθημα αδυναμίας και καθιστώντας τους αδύνατους στο να καθορίζουν τις αποφάσεις που επηρεάζουν τη ζωή τους.»

(Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία, 2010, 7)

Συνέπειες του κοινωνικού αποκλεισμού

Ποιες είναι οι ψυχολογικές
συνέπειες;

άγχος, αβεβαιότητα, φόβος,
χαμηλή αυτοπεποίθηση
ματαιώση, πικρία, κατάθλιψη
ενοχή και ντροπή, έλλειψη προσδοκιών
απώλεια και πένθος,
απόσυρση και απομόνωση
θυμός, συγκρούσεις, επιθετικότητα, βία

Προσδιοριστικοί
παράγοντες
κοινωνικού
αποκλεισμού
ανάλογα με τα
αγαθά τα οποία
το άτομο
στερείται

Ας δούμε πιο συγκεκριμένα ποιοι εξωτερικοί και εσωτερικοί προς το άτομο παράγοντες δημιουργούν και συντηρούν τον κοινωνικό αποκλεισμό.

- γεωγραφικός αποκλεισμός
- παραβατικότητα ως μορφή αποκλεισμού
- εκπαιδευτικός αποκλεισμός
- εκτοπισμός από την αγορά εργασίας
- οικονομικός αποκλεισμός
- βαθιά ριζωμένες αντιλήψεις (ρατσισμός, εθνοκεντρισμός, ομοφοβία, σεξισμός, ηλικιακές διακρίσεις, ταξικές διακρίσεις)

Ο όρος «κοινωνικός αποκλεισμός» χαρακτηρίζει μία διαδικασία και όχι μία κατάσταση.

A photograph of a park scene. In the foreground, a man in a police uniform, seen from behind, sits on a wooden bench. He is wearing a dark blue cap and a dark vest over a light-colored shirt. To his left, a pigeon is on the ground. In the background, other people are sitting on a bench under large trees, with a white building visible in the distance.

Μπορεί η εκπαίδευση ενηλίκων να εξαλείψει τα προβλήματα των ευπαθών κοινωνικά ομάδων; Τι μπορεί να προσφέρει;

Είναι αρκετό να προσφέρουμε εκπαίδευση στα άτομα από ευπαθείς ομάδες για να επιτύχουν την άμβλυνση των προβλημάτων τους;

Ο φαύλος κύκλος των διακρίσεων

Θεωρείτε ότι η τυπική (ή η άτυπη) εκπαίδευση μπορεί να συμβάλλει στην άμβλυνση του προβλήματος του κοινωνικού αποκλεισμού;

«η διαβίου μάθηση αποτελεί το βασικότερο αίτιο του κοινωνικού αποκλεισμού»

(Δια βίου μάθηση για όλους, OECD, 1998)

Τι σημαίνει ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση;

Μπορεί η εκπαίδευση ενηλίκων να αποτελέσει το ανάχωμα στον κοινωνικό αποκλεισμό;

Ο φαύλος κύκλος των διακρίσεων

Η υποτιμητική διαδικασία που υπόκεινται τα μέλη ευπαθών ομάδων ενισχύει τις αρνητικές συμπεριφορές και αυτές ενισχύουν τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις εις βάρος αυτών των ατόμων και ομάδων.

Η τυπική (ή η άτυπη) εκπαίδευση μπορούν να συμβάλλουν στην άμβλυνση του προβλήματος του κοινωνικού αποκλεισμού.

Τα μέλη ευπαθών ομάδων έχουν ωστόσο πολύ λιγότερες πιθανότητες να καταστούν δια βίου μαθητές. Δεν αρκεί λοιπόν να διακηρύσσουμε τη συνεχή μάθηση ως μέσον καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού, αφού οι πιθανότητες να επωφεληθούν και οι μη προνομιούχοι είναι μικρές, ενώ αντιθέτως μεγάλες για τους προνομιούχους, με αποτέλεσμα να διευρύνονται κατ' αυτόν τον τρόποι οι κοινωνικές ανισότητες.

Κοινωνικός αποκλεισμός είναι **η παρεμπόδιση ή η δυσχέρεια** (είτε δεν έχουν δικαίωμα είτε έχουν δικαίωμα αλλά δεν μπορούν να το ασκήσουν) ορισμένων ατόμων να απορροφήσουν κοινωνικά και δημόσια αγαθά τα οποία απολαμβάνουν οι περισσότεροι πολίτες της χώρας.

Τα ΑΜΕΑ περιορίζονται λόγω φραγμών στη μετακίνηση, στην εκπαίδευση, στην εργασία κτλ. π.χ. δεν μπορούν να εργαστούν όταν οι χώροι δουλειάς δεν έχουν ράμπες ή όταν δεν υπάρχει δουλειά για ένα τυφλό ή έναν κωφό.

Οι μετανάστες αποκλείονται από την αγορά εργασίας επειδή δεν αναγνωρίζονται τα επαγγελματικά τους προσόντα. Αποκλείονται επίσης και από το πολιτικό γίνεσθαι επειδή δεν έχουν πολιτικά δικαιώματα.

στάδια
ολοκλήρωσης
της διαδικασίας του
κοινωνικού
αποκλεισμού

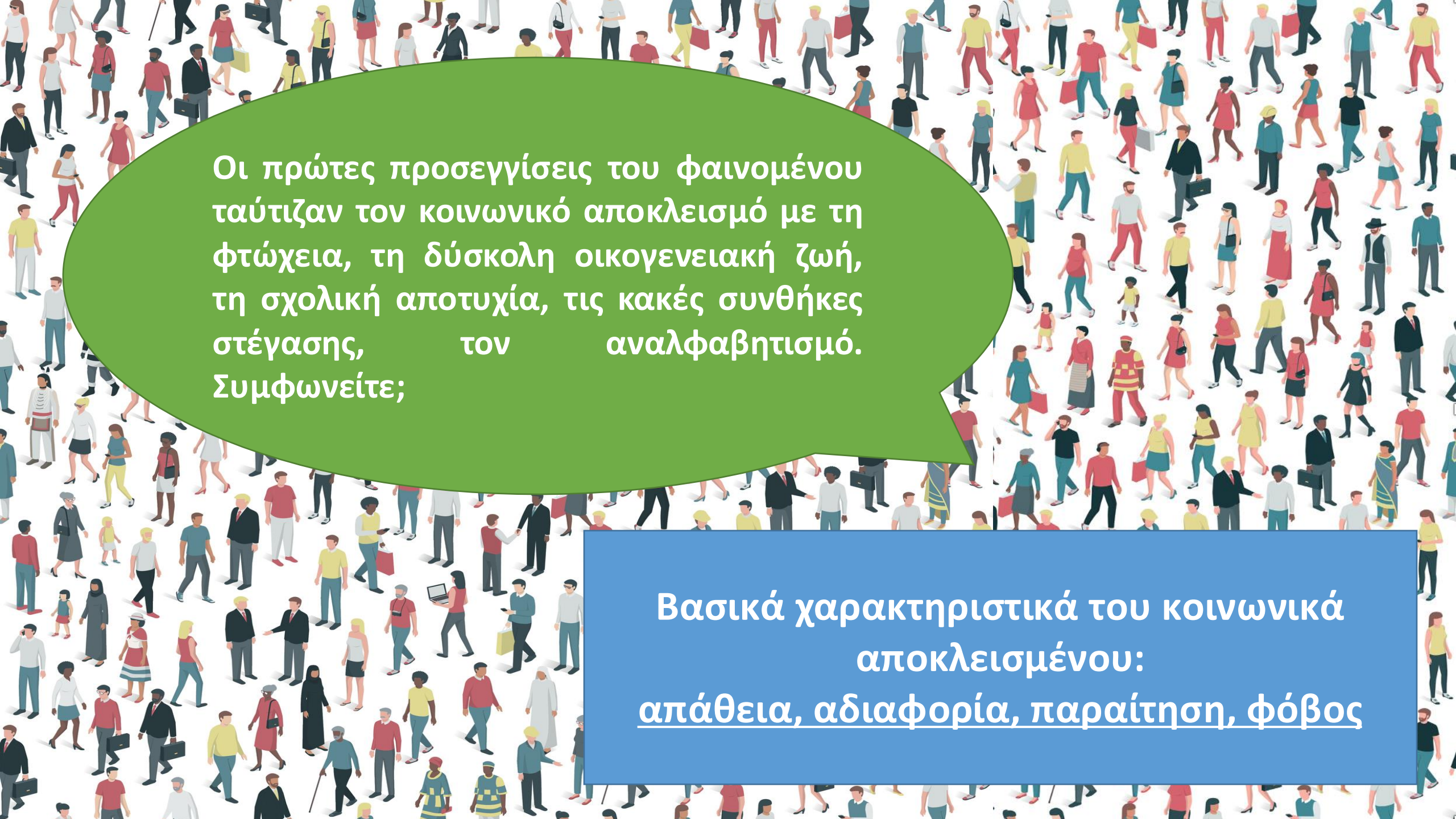
Στάδιο κινδύνου (δύσκολη οικογενειακή ζωή, σχολική αποτυχία, κακές συνθήκες στέγασης, αναλφαβητισμός κτλ.)

Στάδιο απειλής (ξαφνική ανεργία ανειδίκευτου, ξαφνική ανίατη ασθένεια, ΑΜΕΑ, διαζύγιο/χηρεία, ατύχημα κτλ.)

Στάδιο αποσταθεροποίησης (ο τρόπος με τον οποίο τα άτομα αντιδρούν σε κρίσιμες καταστάσεις, οι κοινωνικοί δεσμοί μπορεί να την αποτρέψουν)

Στάδιο έκπτωσης (ρήξη κοινωνικών δεσμών, συσσώρευση πολλών αρνητικών παραγόντων για μακρό χρονικό διάστημα, παγίωση)

Στάδιο πραγματικού αποκλεισμού (πλήρης ρήξη κοινωνικών δεσμών που συνδέονται με την απασχόληση, την οικογένεια, την κατοικία)

Οι πρώτες προσεγγίσεις του φαινομένου
ταύτιζαν τον κοινωνικό αποκλεισμό με τη
φτώχεια, τη δύσκολη οικογενειακή ζωή,
τη σχολική αποτυχία, τις κακές συνθήκες
στέγασης, τον αναλφαβητισμό.
Συμφωνείτε;

Βασικά χαρακτηριστικά του κοινωνικά
αποκλεισμένου:
απάθεια, αδιαφορία, παραίτηση, φόβος

άξονες λειτουργίας του αποκλεισμού

αναπαραγωγή
των κοινωνικών ανισοτήτων

οι ίδιες οι κοινωνίες παράγουν
τις συνθήκες αποκλεισμού

απώλεια ανθρώπινων
δικαιωμάτων

υπάρχουν δικαιώματα αλλά
αδυναμία πρόσβασης σε αυτά

χαλάρωση ή ρήξη
κοινωνικών δεσμών

όσο αυξάνουν οι ευπαθείς
πληθυσμοί τόσο χαλαρώνει η
κοινωνική συνοχή

Όταν εμφανιστούν στοιχεία
αποκλεισμού στον ένα άξονα, θα
εκδηλωθούν και στους άλλους
δύο.

Η συμμετοχή σε δράσεις της συλλογικής
ζωής μπορεί να προσφέρει κοινωνική
αλληλεγγύη και να περιορίσει τον
αποκλεισμό.

Ποιοι είναι οι σκοποί της εκπαίδευσης ενηλίκων κατά του κοινωνικού αποκλεισμού;

- προώθηση της απασχόλησης
- σύζευξη με την αγορά εργασίας
- ψυχολογική υποστήριξη
- πρόληψη της υποτροπής
- κοινωνική ένταξη ή επανένταξη

Σκοπός των προγραμμάτων προκατάρτισης-κατάρτισης είναι η προώθηση της απασχόλησης και η κοινωνική ένταξη ή επανένταξη των κοινωνικά αποκλεισμένων.

Γνωρίζετε προγράμματα εκπαίδευσης για ευπαθείς κοινωνικές ομάδες;

- Σχολεία δεύτερης ευκαιρίας για αναλφάβητους
- Προετοιμασία ενηλίκων για τις εξετάσεις απόκτησης απολυτηρίου Δημοτικού
- Διδασκαλία ελληνικής γλώσσας ως δεύτερης σε εργαζόμενους μετανάστες
- Εκπαίδευση τσιγγάνων
- Συμβουλευτική τσιγγάνων
- Συμβουλευτική κρατουμένων
- Σχολεία στις φυλακές
- Συμβουλευτική προσφύγων, παλιννοστούντων, μεταναστών και αιτούντων άσυλο

(Πηγή: Διά Βίου Μάθηση, Ενημερωτικό Έντυπο των Κ.Ε.Ε.)

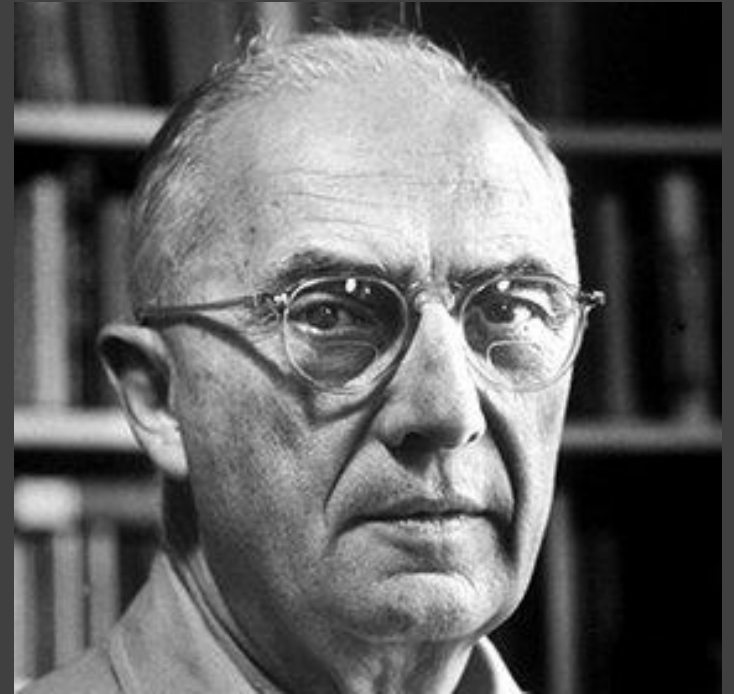

Π. Μπρίγκελ
(Bruegel): "Τοπίο με
την Πτώση του
Ίκαρου".
Βασιλικό Μουσείο
Καλών Τεχνών του
Βελγίου στις
Βρυξέλλες

Σύμφωνα με τον Μπρίγκελ
όταν ο Ίκαρος έπεσε
ήταν άνοιξη.
Ένας αγρότης
όργωνε το χωράφι του.
Το πανηγύρι
της φύσης μόλις
είχε αρχίσει
ολόλαμπρο κάτω
απ' τον πυρωμένο
ήλιο που έλιωσε
το κερί των φτερών.
Ανεπαίσθητα, λίγο
πιο πέρα απ' την ακτή
ακούστηκε ένας
ασήμαντος παφλασμός.
Αυτό ήταν
το τέλος του Ίκαρου.

According to Brueghel
when Icarus fell
it was spring
a farmer was ploughing
his field
the whole pageantry
of the year was
awake tingling
near
the edge of the sea
concerned
with itself
sweating in the sun
that melted
the wings' wax
unsignificantly
off the coast
there was
a splash quite unnoticed
this was
Icarus drowning.

(William Carlos Williams
1883 – 1963)

Καθώς είχε νυκτώσει ήδη, η γραία Λούκαινα είχε κάμει την αβασταγήν της, και ήρχισε ν' ανέρχεται το μονοπάτι, επιστρέφουσα κατ' οίκον. Εις την μέσην του δρομίσκου ήκουσε τον πλαταγισμόν, εστράφη κι εκοίταξεν εις το σκότος, προς το μέρος όπου ήτο ο αυλητής.

— Κείνος ο Σουραυλής θα είναι, είπε, διότι τον εγνώριζε. Δεν του φτάνει να ξυπνά τους πεθαμένους με τη φλογέρα του, μόνο ρίχνει και βράχια στο γιαλό για να χαζεύη... Σημαδιακός κι αταίριαστος είναι.

Κι εξηκολούθησε τον δρόμον της.

Κι η γολέτα εξηκολούθει ακόμη να βολταντζάρη εις τον λιμένα. Κι ο μικρός βοσκός εξηκολούθει να φυσά τον αυλόν του εις την σιγήν της νυκτός.

Κι η φώκη, καθώς είχεν έλθει έξω εις τα ρηχά, ηύρε το μικρόν πνιγμένον σώμα της πτωχής Ακριβούλας, και ήρχισε να το περιτριγυρίζει και να το μοιρολογά, πριν αρχίση τον εσπερινόν δείπνον της.

(Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Το μοιρολόγι της φώκας, 1908)